

Kuzey Afrika'da Güvenlik Stratejileri

Ed. Enver Arpa, Ankara, Ortadoğu Yayınları, Eylül 2020, ISBN: 978-605-73814-5-3, 284 s. , 100 TL

Değerlendirmeyi Yapan: Kaan Devecioğlu*

Geliş tarihi: 17/11/2023

Kabul tarihi: 18/11/2023

Atf: Devecioğlu, K., "Kuzey Afrika'da Güvenlik Stratejileri", Ortadoğu Etütleri, 15-2 (2023): 193-201

Security Strategies in North Africa

Ed. Enver Arpa, Ankara, Middle East Publications, September 2020, ISBN: 978-605-73814-5-3, 284 pages, 100 TL

Reviewer: Kaan Devecioğlu

Received: 17/11/2023

Accepted: 18/11/2023

Citation: Devecioğlu, K., "Security Strategies in North Africa," Middle East Studies, 15-2 (2023): 193-201

الاستراتيجيات الأمنية في شمال إفريقيا

المحرر أنور أربا، أنقرة، منشورات الشرق الأوسط، سبتمبر/ أيلول 2020،

أ. غولسوم بولاظ، إسطنبول، تركيا: الكتاب المزمّن 3-35-5-978-605-73814-5-3 ISBN:

284 صفحة، 100 ليرة تركية

عرض: أليف كوتش

تاريخ القبول: 2023/11/18

تاريخ الاستلام: 2023/11/17

للاقتباس: دفجي أوغلو، ك، "الاستراتيجيات الأمنية في شمال إفريقيا"، دراسات الشرق الأوسط،

15-2 (2023): 193-201

Kuzey Afrika ülkeleri, sosyo kültürel açıdan Arap ve Afrika toplumlarının sahip olduğu kimlik özelliklerini taşımalarının yanı sıra coğrafi açıdan Akdeniz ve Kızıldeniz'e olan kıyılarıyla Afrika, Avrupa ve Asya kıtalarıyla etkileşim içindedir. Bu ülkelerin sahip olduğu jeopolitik özellik hem bölgesel sorunlar hem de jeoekonomik çıkarları açısından güvenlik stratejilerini konsolide etmelerini gerektirmektedir. Nitekim Kuzey Afrika ülkeleri, Libya ve Batı Sahra krizlerinin yanı sıra güneyinde Sahel ve Tigray krizleriyle ve kuzeyinde ise Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakları temelli küresel aktörler arası rekabetin doğurduğu güvenlik tehditleriyle mücadele etmektedir. Ortadoğu Yayınları tarafından Enver Arpa editörlüğünde çıkarılan Kuzey Afrika'da Güvenlik Stratejileri kitabı da bu alandaki boşluğu doldurmaya katkı sunmaktadır.

* Kaan Devecioğlu: Doktora Adayı, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, Uzman, ORSAM, Kuzey Afrika Çalışmaları Koordinatörlüğü kaandevecioğlu@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-5635-4308

Kuzey Afrika’da Güvenlik Stratejileri kitabı, Kuzey Afrika alanında çalışan akademisyenler tarafından kaleme alınan on iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Kitap ilk olarak uluslararası ilişkilerde güvenlik ve Afrika’da güvenlik kavramını mercek altına almakta ve bu bölüm takip eden on iki bölüme kavramsal arka plan sunmaktadır. Daha sonra çalışma, Kuzey Afrika bölgesinin doğusundaki Kızıldeniz’de küresel ve bölgesel aktörlerin güvenlik stratejilerini, Batı Sahra sorununu, Sahel krizinin Kuzey Afrika ülkeleriyle etkileşimini ve Mağrip el-Kaidesi’nin bölge devletlerinin güvenlik stratejilerine etkilerini inceleyerek bölgedeki kriz hatlarını okuyucuya sunmaktadır. Takip eden bölümlerde ise Mısır, Sudan, Libya, Tunus, Cezayir, Fas ve Moritanya’nın güvenlik stratejileri mercek altına alınmaktadır.

Kitabın birinci bölümü, M. Enes Arslan ve Göktuğ Sönmez tarafından kaleme alınmış ve “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Afrika’da Güvenlik” konusuna odaklanmıştır. Bu bölümün temel amacı; kitabın takip eden bölümlerine kavramsal açıdan arka plan bilgisi sunmasıdır. Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı, “Geleneksel Güvenlik Çalışmaları” ve “Yeni Güvenlik Çalışmaları” bağlamında nasıl anlamlandırıldığına, tarihsel süreçteki aktörlerin dönüşümüne ve günümüzde popüler bir kavram olan “insani güvenliğin” Afrika güvenliği açısından ne ifade ettiğine odaklanılan bölüm, iki ana başlıkta incelenmektedir. Bölümün ilk ana başlığı, uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramıyken ikinci ana başlığı ise Afrika’daki temel güvenlik gündemleridir. Dolayısıyla bu bölüm, uluslararası ilişkilerde güvenlik olgusunun Afrika’daki olaylar bağlamında değerlendirmesini sunmakta ve takip eden bölümler için ön okumayı oluşturmaktadır.

İkinci bölüm, İsmail Numan Telci ve Kaan Devecioğlu tarafından kaleme alınmış ve “Kızıldeniz’de Güvenlik: Küresel ve Bölgesel Güçlerin Stratejileri” konusuna odaklanmıştır. Bu bölümün temel amacı, Kızıldeniz havzası üzerinde nüfuz rekabetini sürdüren küresel ve bölgesel aktörlerin yaklaşımlarının temel nedenlerini mercek altına alarak Kuzey Afrika’nın güvenliğine etkilerini ortaya koymaktır. Çalışma, Kızıldeniz’in stratejik önemi, küresel ve bölgesel güçlerin uyguladıkları politikaların nedeni ve nasıl bir yöntemle gerçekleştirildiği ve söz konusu aktörlerin Kızıldeniz’e yönelik politika uygulamalarının ortaya çıkardığı güvenlik politikalarının bölgesel güvenliğe etkisi ve bölgesel birlik idealinin bu tehdit olasılığını ortadan kaldırıp kaldırmayacağı olmak üzere üç ana başlık çerçevesinde incelenmektedir. Bu bölümün ulaştığı temel sonuçlar ise ABD, Çin, İngiltere, Japonya, Rusya, Türkiye, İran, İsrail ve Körfez ülkelerinin bölgeye yönelik güvenlik politikalarının arttığı ve bu durumun Kızıldeniz havzası ülkelerine olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğu; bölge ülkelerinin güvenlik merkezli kayda değer bir sisteme sahip

olmadığı; son yıllarda Yemen, Sudan, Etiyopya ve Somali'de kriz derinleşirken uluslararası sistemdeki ABD ve Çin arasındaki rekabetin hem söz konusu krizlerde hem de Cibuti'deki askerî üsler bağlamında tecrübe edildiğidir.

Üçüncü bölüm, Hatice Rûmeysa Dursun tarafından kaleme alınmış ve “Batı Sahra Sorununun Bölgesel Güvenlik Politikalarına Etkisi” konusuna odaklanmıştır. Bu bölümün temel amacı, Batı Sahra sorununun bölgesel güvenlik politikalarına etkisini incelemektir. Çalışmanın temel argümanı ise Batı Sahra sorununun, ana aktörleri olan Fas, Cezayir ve Moritanya'nın yanı sıra Mağrip ve Sahel bölgesindeki aktörleri tehdit eden güvenlik krizine dönüştüğüdür. Üç ana başlık çerçevesinde mercek altına alınan bu bölümde soruna dair kavramsal açıdan benimsenen güvenlik yaklaşımına, sorunun tarihsel sürecine ve kavramsal yaklaşımdan hareketle bölgesel güvenlik politikalarının nasıl etkilendiğine odaklanılmaktadır. Çalışmanın vardığı temel bulgular ise Batı Sahra'nın bölgesel aktörler arası rekabetten dolayı nihai bir ştatüye kavuşmadığı, Mağrip'te özellikle 2000'li yıllardan itibaren yoğunlaşan terör hareketlerinin krizi derinleştirdiği ki olumsuz ekonomik şartların da eklenmesiyle Sahra halkını bu durumun marjinalleştirdiği ve Mağrip-Sahel hattında yoğunlaşan bir güvenlik krizinin ana eksenlerinden biri hâline geldiğidir.

Dördüncü bölüm, Serhat Orakçı tarafından kaleme alınmış ve “Kuzey Afrika-Sahel Hattında Kaçakçılık Faaliyetleri ve Güvenlik” konusuna odaklanılmıştır. Bu bölümün temel amacı, Kuzey Afrika ve Sahel ülkelerinde yaşanan çatışmaların oluşturduğu boşlukların doğurduğu kaçakçılık faaliyetlerini ortaya koymaktır. Çalışmanın temel iddiası, kaçakçılık faaliyetlerinin Kuzey Afrika ve Sahel ülkeleri için büyük bir güvenlik paradoksu doğurduğu ve bu ülkelerin güvenlik politikalarını ve ulusal ekonomilerini zaafa uğrattığıdır. Sahel-Sahra-Kuzey Afrika arasındaki bağlantı hattına odaklanan çalışmanın çerçevesini, özellikle Libya, Cezayir, Mali, Nijer, Çad ve Sudan arasında kalan sınır hattı bölgesinde gerçekleşen kaçakçılık faaliyetlerinin türlerini ve rotalarını güvenlik perspektifli bir bakış açısıyla incelenmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmada kaçakçılık hatlarına ve türlerine dair pek çok infografi ve harita kullanılmıştır. Çalışmanın temel bulguları ise silah ve uyuşturucunun yanı sıra gıda gibi temel ihtiyaç maddelerine dair kaçakçılığın da yapıldığı, kaçakçılık ağında yer yer hiyerarşik örgütlenmelerin yer aldığı, kaçakçılık ağı içerisinde toplumsal yapı içinde sıradan insanların yanı sıra kamu çalışanları ve terör hareketlerinin ve çete mensuplarının da aynı ağ içinde yer aldığı, bölge ekonomilerini olumsuz etkileyen bavul ticaretinin gerçekleştirildiği, deneimsizlik ve yoksulluğun kaçakçılığı tetiklediğidir.

Beşinci bölüm, Abdurrahman el-Hac tarafından kaleme alınmış ve “Mağrip el-Kaidesi Örgütünün Stratejisi ve Devlet Stratejilerinin Dönüşümlerine Etkisi (2007-2021)” konusuna odaklanmıştır. Bu bölümün temel amacı; Mağ-

rip el-Kaidesi'nin stratejilerine yönelik Kuzey Afrika ülkelerinin geliştirdiği stratejilerinin dönüşümünü ortaya koymaktır. Buradan hareketle çalışmanın çerçevesi beş ana başlıktan oluşmaktadır. İlk başlıkta Mağrip el-Kaidesi Örgütünün kuruluşundaki tarihsel arka plan; ikinci başlıkta örgütün kuruluş stratejisi ve eylemleri; üçüncü başlıkta örgütün "Arap Baharı" olarak ifade edilen Arap ayaklanmaları / protestoları sonrası stratejisinde yaşanan değişikliklerin nedenleri; dördüncü başlıkta örgütün Arap Baharı'nın bataklığına saplanan ülkelerde (Libya ve Suriye) çıkan iç savaşların onların eylem alanları için bir fırsat olduğu iddiasından hareketle IŞİD'e meydan okumalarındaki zorluklar ve beşinci başlıkta ise örgütün Mağrip devletlerinin tümü üzerindeki etkilerinin kırıldığı iddiası olaylar ve iç dinamiklerin rolleriyle tartışılmaktadır.

Altıncı bölüm, İsmail Numan Telci ve Burç Eruygur tarafından kaleme alınmış ve "Mısır'ın Dönüşen Ulusal Güvenlik Endişeleri: Sisi Dönemi Üzerine Bir Deđerlendirme" konusuna odaklanmıştır. Bu bölümün temel amacı; Mısır Devlet Başkanı Abdülfettah el-Sisi döneminde ülkenin ulusal güvenlik politikasını, özellikle tehdit algıları ve buna karşı yürütölen politikaları mercek altına almaktır. Çalışmanın temel iddiası ise Mısır'ın ulusal güvenlik stratejisinin iç istikrarı sağlama özelinde bölgesel ve küresel ilişkilerde güçlü bir dış politikayı konsolide ettiğidir. Bu bağlamda çalışma iki ana başlık çerçevesinde oluşturulmuş ve ilkinde Mısır'ın ulusal güvenlik endişelerine odaklanılırken ikinci başlıkta ise güvenlik endişeleriyle mücadele yöntemleri mercek altına alınmıştır.

Yedinci bölüm, Enver Arpa ve Kaan Devecioğlu tarafından kaleme alınmış ve "Sudan'da Ömer el-Beřir Dönemi ve Sonrası Güvenlik Stratejisi: Arka Plan, Askerî Paternalizm ve Reform Çabaları" konusuna odaklanmıştır. Bu bölümün temel amacı; Sudan'da Ömer el-Beřir hükümeti dönemindeki güvenlik stratejisi ve devrilmesinin ardından kurulan geçiş yönetimi sürecinde ortaya konan güvenlik sektörü özelindeki reform çabalarının mercek altına alınmasıdır. Çalışmanın çerçevesi iki ana başlıktan oluşmakta; ilk ana başlığında Sudan'daki güvenlik stratejisinin arka planı, ikinci ana başlığında Sudan'ın güvenlik stratejisinde Beřir sonrası kurulan geçiş yönetimiyle yürütölen reform çabalarıdır. Çalışmanın temel bulguları ise askerî Beřir dönemi ve sonrasında hem yönetim ve ekonomi hem de toplumsal açıdan hâkim konumda olduğu, Beřir'in Nisan 2019'da devrilmesinden itibaren ise güvenlik sektörü reformu üzerine çalışmalar yürütölse de birinci önceliğin bu olmadığıdır.

Sekizinci bölüm, Ahmet Uysal ve F. Emir Şefkatli tarafından kaleme alınmış ve "2011 Sonrası Libya'nın Ulusal Güvenlik Politikalarının Dönüşümü: Milis Grupların Varlığı ve Entegrasyonu" konusuna odaklanmıştır. Bu bölümün temel amacı; 2011 yılını takip eden süreçte Libya'da ortaya çıkan iç

savaştan kaynaklanan milis grupların ortaya çıkışı ve bunların tek ordu oluşturulması için entegrasyon sürecinin ülkedeki ulusal güvenlik politikalarında doğurduğu dönüşümdür. Çalışmanın çerçevesi beş ana başlıktan oluşmakta ve bunlar sırasıyla, çalışmanın kavramsal arka planını oluşturan milis entegrasyonu, Libya'daki milis gruplar, ülkenin güneyindeki silahlı gruplar, Libya'da entegrasyon sürecinin zorlukları ve entegrasyon sürecinde uluslararası kuruluşların ve yabancı devletlerin üstleneceği rollerdir. Çalışmanın temel bulgusu; Libya'da siyasi bütünlük ve istikrarın sağlanamamış olmasından dolayı çatışmaların önlenemeyeceği ve bu durumun da milis entegrasyonu sürecini kısıtlayacağıdır.

Dokuzuncu bölüm, Ahmet Gökçen tarafından kaleme alınmış ve “Tunus'ta Ulusal Güvenlik Politikalarının Dönemsel Analizi” konusuna odaklanmıştır. Bu bölümün temel amacı, Habib Burgiba döneminden 2011 yılındaki halk ayaklanmasını takip eden sürece kadar üç dönemde Tunus'un ulusal güvenlik politikalarını mercek altına almaktır. Yazar bölgesel ve küresel gelişmelerin Tunus'un güvenlik politikalarını ilgilendirmediğini iddia ederek çalışmaya dâhil etmemiştir. Bu bölüm, söz konusu dönemler esas alınarak kronolojik yaklaşımla kaleme alınmıştır. Çalışma dört ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlık; Tunus'un ulusal güvenlik stratejilerini incelerken ikinci başlık Habib Burgiba dönemi, üçüncü başlık Zeynelabidin bin Ali dönemi, dördüncü başlık ise 2011 Tunus devrimi sonrası ulusal güvenlik politikalarını mercek altına almaktadır. Bu bölümün temel bulguları, Burgiba ve Bin Ali dönemlerindeki ulusal güvenlik stratejilerinin benzer olduğu, 2011 devrimi sonrası süreçte ise ekonomik ve toplumsal sorunlar temelli güvenlik sorunlarıyla mücadele edildiğidir. Ayrıca yazar, sonuç bölümünde Tunus'un güvenlik sorunlarını aşabilmesi için politika önerilerinde de bulunmaktadır.

Onuncu bölüm, Abdennour Toumi ve Musab Yılmaz tarafından kaleme alınmış ve “İç ve Dış Dinamikler Ekseninde Cezayir Ulusal Güvenliği” konusuna odaklanmıştır. Bu bölümün temel amacı; Cezayir'in ulusal güvenlik politikasını şekillendiren dinamiklerin bölgesel gelişmelerde ülkenin yaklaşımını incelemektir. Diğer taraftan çalışmanın temel araştırma problemi, Cezayir ulusal güvenlik politikasının nasıl bir yaklaşıma sahip olduğu, hangi tehditler üzerinden ve hangi iç ve dış dinamikler tarafından şekillendiğini inceleyerek Cezayir ulusal güvenliğinin öne çıkan parametrelerini tartışmaktır. Çalışmanın temel iddiası ise dönemin Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika'nın istifası ile sonuçlanan Hirak protestoları ile yeni bir değişim sürecine girdiğidir ki yazarlar, ordunun halkın talepleri doğrultusunda yeni sistem kurmaya çalıştığı ülkede bölgesel dinamiklerin de etkisiyle yeni bir “Cezayir” inşa edilme-ye başladığına dikkat çekmektedir. Ancak yazarlar Batı Sahra ve Sahel gibi

bölgesel sorunların Cezayir'in güvenlik alanındaki temel meydan okumaları olduğunu belirtmektedir. Buradan hareketle çalışmanın çerçevesi iki ana başlık bağlamında oluşturulmuştur. Birinci başlık, Cezayir'in ulusal güvenliğini etkileyen iç dinamiklerin siyasi ve ekonomik boyutuyla ikincisi ise ulusal güvenliğine yönelik bölgesel tehditler, geleneksel müdahale araçları ve gelecekteki muhtemel ulusal güvenlik politikasının analizidir. Çalışmanın temel bulguları ise iç ve dış dinamikler bağlamında ifade edilebilir. İç dinamikler bağlamında Covid 19'un da etkisiyle ekonomik ve siyasi sorunlarken dış dinamikler açısından ise Batı Sahra sorunu, Sahel krizinin doğurduğu terör ve göç gibi meydan okumalar, sömürge ve iç savaş geçmişinin doğurduğu iç siyasi sorunlara yabancı ülkelerin müdahalesidir.

On birinci bölüm, Amar Rouabhi tarafından kaleme alınmış ve "Fas'ın Güvenlik Stratejisi" konusuna odaklanmıştır. Bu bölümün temel amacı; Fas'ın güvenlik stratejisinin iç ve dış siyasetteki meselelere göre değişiklik gösterdiği iddiasından hareketle güvenlik stratejisindeki değişimleri mercek altına almaktır. Yazarın temel iddiası, Fas'ın güvenlik stratejisindeki değişimlerin iki ana ayağı olduğudur ki bunlardan birincisi, Afrika'da içe dönük politika izleyip Avrupa'ya açılma; ikincisi ise, tekrar Afrika'ya yönelme ve bölgede daha dinamik bir rol oynamaya çalışmaktır. Bu bağlamda çalışmanın çerçevesi üç ana başlıktan oluşmaktadır. Birincisinde, Fas'ın güvenlik stratejisini oluşturmasında rol alan iç aktörler ortaya konmuş, ikincisinde güvenlik stratejisindeki riskler ve tehditler incelenmiş ve üçüncüsünde ise Fas'ın güvenlik stratejisindeki riskler ve tehditlerle nasıl başa çıktığı sorusuna tarihsel gelişmeler ışığında cevap aranmıştır. Çalışmanın temel bulguları ise Fas'ın Arap dünyası ve Afrika'ya yönelik izolasyonu kırma arzusuna dayanan güvenlik stratejisinin bulunduğu ve İsrail ile kamuoyu önünde gerçekleşen normalleşmenin ve Sahel krizi ve Libya'da etkin politika yürütülerek Fransa ile koordinasyonun yoğunlaştırılmasının da buna dayandığıdır.

On ikinci bölüm, Mürsel Bayram tarafından kaleme alınmış ve "Moritanya'nın Varoluşsal Tehdit Algıları ve Terörle Mücadele Stratejileri" konusuna odaklanmıştır. Bu bölümün temel amacı; Moritanya'nın coğrafi konumunun da etkisiyle ilişkili olduğu Batı Sahra sorunu ve Sahel krizi bağlamındaki terör tehdidi bağlamında güvenlik stratejilerini mercek altına almaktır. Yazar, Moritanya'nın egemenliğini ve siyasî istikrarını tehdit eden Fas irredantizmi ve Batı Sahra meselelerini ortaya koyarak terörle mücadele stratejilerini incelemektedir. Moritanya'nın güvenlik tehditlerine dair çalışmanın temel bulguları ise Fas irredantizminin bulunduğu, Batı Sahra sorununa karşı bölgesel aktörler arası denge siyaseti güdüldüğü, Sahel krizinden doğan terör tehdidi bağlamında 2010 yılında çıkarılan yeni yasayla gerekli tedbirlerin alındığı ve Sahel'de

terör örgütlerinin yayılmasına rağmen 2011'den itibaren Moritanya'yı hedef almamalarından dolayı ülkenin güvenlik stratejilerinin başarılı olduğudur. Ayrıca yazar, Sahel'deki terör örgütlerinin Moritanya'yı tehdit etmemesine dair ortaya atılan Nuakşot yönetiminin Mağrib el-Kaidesi ile örtülü bir anlaşma yaptığına dair bir kanıt olmadığını belirtmektedir.